

Norsk Oljemuseum
25 år på Kjerfholmen

Oljemigranter og museumsmobilitet

Alt har en begynnelse. Og begynnelsen er ofte mobil. Koblet sammen med historisk kontekstforståelse kan et slikt utgangspunkt gi innsikt, først og fremst om oljeinnvandringen til Norge, men også om tiden etter lanseringen av ideen om et oljemuseum.

Av Ole Jone Eide

En novemberdag i 1965 landet amerikaneren Alfred Crump på Sola flyplass. Det første oppdraget var å skaffe et hus til seg og sine – til det som trolig må ha vært den første utenlandske oljefamilien i Norge.¹ Deretter skulle han ordne kontorer og base for sin arbeidsgiver, Phillips-gruppen.

Fremst i velkomstkomiteen sto stavangerordfører Arne Rettedal. Byen han representerte skulle i årene framover forandres for alltid. Men dette var ikke bare by- og regionshistorie. Ankomsten skulle bli starten på et nytt kapittel i den nasjonale innvandringshistorien.² Samtidig var det også et viktig eksempel på mobilitet i startfasen av norsk oljehistorie.

I 1974 kom spørsmålet for første gang opp om hvordan oljehistorien skulle forvaltes. Svaret var et museum. Stiftelsen Norsk Oljemuseum ble etablert allerede i 1981, men uten permanent

Ordfører Arne Rettedal og finansrådmann Konrad B. Knutsen. Begge spilte viktige roller i etableringen av oljeindustri i Stavanger. Foto: Stavanger Aftenblad

Alfred Crump (bak til høyre med koffert) i 1967, sammen med mannskapet på boreriggen Ocean Viking.
Foto: Sigurd-Tore Anda/Norsk Oljemuseum

utstillings- og administrasjonsbygg. Etter en langtrukken og omskiftelig tilværelse i midlertidige lokaler rundt om i Stavanger sto bygget på Kjerlingholmen klart i 1999.

Eksempelene med Crump og museet viser at en etableringsfase ofte kan ha sterke innslag av mobilitet og midlertidighet – rammene er ikke lagt. For varige fenomener trer etter hvert mer stabilitet inn – gjerne i form av stedbundethet.

Snart blir de også tatt inn i historikernes analyser av hvilken kontekst de inngår i.

Vi skal her ha hovedvekt på mobilitet gjennom å se på oljeinnvandringen og samtidig sette den i en innvandringshistorisk kontekst. Samtidig vil det innledningsvis være relevant å nevne noen fellestrekk med bakgrunnen til det museet som er dedikert til å forvalte oljehistorien og som er tema for denne jubileumsboken.

Norsk Oljemuseum - fra mobil midlertidighet til stedbunden stabilitet

Ideen om et oljemuseum ble lansert på den første ONS-konferansen i september 1974.³ I årene etter etableringen av stiftelsen i 1981 fulgte en omskiftelig tilværelse for museet i oljehovedstaden – i Tjodolfs gate, Løvdalsgaten og i Amocos lokaler, før museer kunne flytte inn i nybygget på Kjeringsholmen for 25 år siden.⁴ Mobiliteten og midlertidigheten hadde med det blitt erstattet av en mer stasjonær og stabil situasjon, en siste konsolidering av dette har vært det nye magasinet i Dusavik som stod ferdig i 2019.⁵

Parallelt har museet gradvis blitt skrevet inn i en større kontekst av museumshistorie; regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Det gjelder blant annet prosessen fram mot egne bygg, og ikke minst den særegne arkitekturen til utstillings- og administrasjonsbygget. Det inngår blant annet i oversikter og artikler over signalbygg i stein, samt nyere museumsbygg, både i regionen og nasjonalt.⁶

Museet kan også kobles til større kontekster når det gjelder det mangeårige arbeidet med utstillinger og undervisning, publikum og marked, samt dokumentasjon og forskning. Siden flere av disse temaene er behandlet andre steder i denne jubileums-publikasjonen, vil dette ikke bli dekket her.

Oljeinnvandringen

I likhet med historien til Norsk Oljemuseum

hadde også norsk oljehistorie start klare mobile trekk. I den spede begynnelsen var Norge i stor grad avhengig av utenlandsk arbeidskraft for å kunne bygge opp kompetanse og drifte anlegg innen den nye næringen.

Stikkordene var mobilitet og midlertidighet. Den unge oljenasjonen var avhengig av at folk var villige til å flytte på seg – mange av de tidligste oljearbeiderne kom fra den andre siden av Atlanterhavet, nærmere bestemt USA, men de hadde stort sett ikke intensjon om å bli værende så lenge.

Også oljeinnvandringen har gradvis blitt innskrevet i en større kontekst, vanligvis i den bredere oljehistorien.⁷ I denne artikkelen vil Alfred Crump og hans «etterkommere» bli skrevet inn i en litt annen kontekst, nemlig i den norske *innvandringshistorien*. Det vil kunne gi nye perspektiver på koblingene mellom oljehistorien og denne type mobilitetshistorie.

Den ukjente innvandringsgruppen

Vi vet mindre om oljeinnvandringen til Norge enn det man kanskje skulle tro. Det kan det være mange årsaker til. For det første har fenomenet i stor grad vært regionalt – eller kanskje viktigst: I all hovedsak befunnet seg utenfor Oslo – det var Stavanger og området rundt som i størst grad fikk føling med det nye befolkningsbidraget. Til tross for at den nye industrien raskt fikk nasjonal betydning, fikk den ikke den nasjonale

En av de første amerikanske oljefamiliene står oppstilt på Slåtthaug i 1966, midt i den intense byggefasen.
Foto: Egil Eriksson

oppmerksomheten som også kunne medført større registreringsiver hos sentrale myndigheter.

Et viktig element her er også midlertidigheten som preget denne gruppen: De færreste ble boende her for godt, og mange motsatte seg å bli tildelt betegnelsen «innvandrere».⁸

Oljefolk har vært en av de mest ressurssterke innvandringsgruppene til Norge gjennom tidene, og private selskapsinteresser la i vesentlig grad til rette for et levevis uten deltagelse på tradisjonelle integreringsarenaer. Sammen med stort sett vestlig bakgrunn kan dette også ha bidratt til en «usynliggjøring» av denne type innvandrere.

Det utbygde høydedraget Slåtthaug ble raskt omdøpt til Oljeberget av lokalbefolkningen - et kreativt språklig uttrykk for det sørvestlandske bibelbeltets møte med den nye industrien. Foto: Egil Eriksson

Pionérene

Den første oljefamilien har vi allerede stiftet bekjentskap med. Det er ikke hver dag at Stavangers ordfører er mottakskomite ute på flyplassen. Men så var det heller ikke hvem som helst som kom. Alfred Crump skulle lede driften

av Phillips-gruppens basevirksomhet i Stavanger. Snart skulle det komme flere over Atlanteren.

Drivende krefter i Stavanger, med Arne Rettedal i spissen – sørget nemlig for tilrettelegging av både baser og boliger. Ocean Drilling

and Exploration Co. ønsket i januar 1966 innflyttingsklare boliger til sine ansatte i løpet av fire måneder i stedet for kommunens opprinnelige tidshorisont på et par år. Rettedal responderte positivt.

Resultatet var trolig norgeshistoriens raskeste byggesaksbehandling, kombinert med et grave- og oppføringsarbeid som bokstavelig talt lukket svidd. Midtvinters måtte det flammekastere til for å tine opp jorda slik at gravearbeidene kunne gå sin gang. I juni sto mange av bolighusene klare. Stavanger hadde for alvor startet på sin historie som mottaker av oljearbeidere fra utlandet.⁹

I den tidligste fasen var de viktigste posisjonene hos de utenlandske selskapene besatt av utlendinger. Av 500 personer som jobbet i oljeselskaper og oljeserviceselskaper var 400 utlendinger. I 1971 utgjorde nordmenn cirka 300 av de totalt rundt 1500 personene som var sysselsatt i oljesektoren i Stavanger-området.¹⁰

Etablert og isolert?

På begynnelsen av 1980-tallet var rundt en tredel av Stavangers utenlandske befolkning engasjert i oljeindustrien. Amerikanere, briter og franskmenn utgjorde de største gruppene på denne tiden – i tillegg kom enkelte tyskere, nederlendere og kanadiere.¹¹

Viktige nøkler til vellykket integrering, men

også potensiale til konflikt, ligger i bruken av samfunnets sentrale sosialiseringsinstitusjoner, kanskje først og fremst den offentlige skolen. Mens mange andre innvandrergupper formes av og former den norske skolen gjennom mer eller mindre vellykket integrering, var situasjonen noe annerledes for oljeinnvandrerne. Denne gruppen var med å etablere egne institusjoner i Stavangerområdet. Den største var og er *Stavanger American School*, senere *International School of Stavanger* – fra 1982 lokalisert på Revheim. En fransk og en britisk skole ble også etablert, henholdsvis i 1972 og i 1977.¹²

En annen side ved denne innkapslingen i sine egne systemer var situasjonen til flere av kvinnene som var med sine ektemenn til Norge. Mens mannen hadde en attraktiv jobb som også dekket mange sosiale behov, havnet kvinnene ofte i svært tradisjonelle husmorroller, ofte kombinert med sosial isolasjon.¹³

Berømt og beryktet var «wifescreeing» i forbindelse med jobbintervjuer, der konas vertinneegenskaper ble vurdert sammen med ektefellens fagkompetanse. Men det fantes også resurssterke organisasjoner som Petroleum Wives Club (PWC), som hadde som et av sine viktigste formål å motvirke isolasjon og fremme sosial trivsel.¹⁴

Uansett var institusjonaliseringen (egne skoler og PWC) et uttrykk for en stabilisering og relativ

Organisering av sosiale aktiviteter var en viktig del av arbeidet til Petroleum Wives Club (PWC). Foto: Stavanger Aftenblad

stedfasthet som signaliserte en moden fase for denne type innvandring.

Historiske innvandringsgrupper

Hvordan kan oljeinnvandringen settes i en bredere innvandringshistorisk kontekst? Generelt kan vi si at Norge har hatt tre hovedtyper innvandrere gjennom historien:¹⁵

Karriereinnvandrere er personer som reiste til Norge for å ta administrative jobber og spesialistjobber som var langt oppe på den sosiale rangstigen. Disse fikk langt bedre betalt enn den jevne nordmann. Typiske eksempler er danske embedsmenn i hundreårene før 1800. Det kunne også komme spesialister, særlig i introduksjonsfaser til ny teknologi og

nye industrigrener. Tyske ingeniører bidro for eksempel til utbyggingen av vannkraft,¹⁶ og amerikanske, britiske og franske spesialister bidro, som vi har sett, i startfasen til utbyggingen av petroleumsforekomstene på norsk sokkel.

Mens karriereinnvandrerne ofte var etterspurt og kom i kraft av sin spesifikke kompetanse, kom *arbeidsinnvandrerne* i kraft av etterspørsel etter sin generelle arbeidsevne. Svenske arbeidere på Østlandet rundt 1900, samt innvandringen særlig fra Pakistan og Tyrkia fra rundt 1970 og fra Øst-Europa etter 2004 er nok de mest kjente eksemplene. Disse innvandrerne tok jobber som var på linje med og i stor grad under (i anseelse og betaling) det den jevne nordmann hadde og har.

Norge har i over 100 år mottatt *flyktninger* og andre personer som har søkt beskyttelse. Dette gjelder blant annet jøder som flyktet fra undertrykkelse i Øst-Europa, enkelte eksilerte russere og tyskere i mellomkrigstiden (for eksempel Lev Trotskij og Willy Brandt), og ungarere etter den sovjetiske innmarsjen i 1956. Fra slutten av 1970-tallet økte antallet flyktninger til Norge – i første omgang fra konfliktene i Chile og Vietnam, senere fra en rekke andre urolige områder i verden. Fra Vietnam kom det omtrent 10 000 personer fra midten av 1970-tallet til midten av 1990-tallet.¹⁷ I forbindelse med borgerkrigen i det tidligere Jugoslavia kom det i perioden 1992–1995 8700 personer fra Bosnia-Hercegovina.¹⁸ To år etter Russlands invasjon av

Ukraina hadde over 70 000 personer fra Ukraina fått innvilget kollektiv beskyttelse.¹⁹

Oljeinnvandrerne i innvandringshistorien

Under ett kan man si at innvandringen før 1960- og 1970-tallet stort sett kom fra våre nærområder i Skandinavia, Norden og Nord-Europa.

For mange oljeinnvandrere var det viktig å bevare mattradisjoner i et nytt miljø. Kjøpmenn som Albert Middelthon jr. var tidlig ute med å kunne tilby et bredt utvalg importvarer tilpasset denne gruppen. Foto: Stavanger Aftenblad

Senere mottok Norge innvandrere også fra resten av Europa og verden ellers. Slik sett representerer innvandringen av særlig amerikanske oljearbeidere en globalisert migrasjonstrend.

Målt etter plassering på den sosiale rangstigen kan oljeinnvandrerne synes å utgjøre en unntakskategori i nyere tid. I norsk innvandringshistories klassifisering dominerer karriereinnvandrerne fra middelalderen til rundt 1800, etter dette overtar arbeidsinnvandrerne som den dominerende gruppen, før flytningene blir en ny viktig kategori fra 1970- og 1980-tallet av.²⁰ Oljeinnvandrerne er dermed en slags moderne representant for en gruppe som tidligere hadde sin «storhetstid» som innvandrergruppe – i alle fall sett i forhold til de andre gruppene som er nevnt i denne sammenhengen.

Det er grunn til å understreke at de utenlandske oljearbeiderne, som karriereinnvandrere før dem, hadde en relativt stor innflytelse sett i forhold til antallet. Danske embetsmenn styrte langt på vei Norge før 1814, og utenlandsk ekspertise tilførte viktig arbeidskraft i oljeutbyggingens startfase.

Avslutning

Denne tekstens utgangspunkt om at alt har en begynnelse – og at den gjerne kan være mobil – har blitt utdypet gjennom å se dette i historisk kontekst: Crumps ankomst i 1965 var starten på et migrasjonshistorisk kapittel i oljehistorien. I oljehistorien er dette et av

de vesentlige *innlednings*kapitlene. I en norsk migrasjonshistorisk sammenheng er oljefolk en av mange grupper som har kommet til landet – en viktig gruppe av karriereimmigranter i nyere tid. I en slik setting utgjør oljeinnvandringen et av de *siste* kapitlene.

Samlet er det liten tvil om at et slikt mobilitetsperspektiv kan gjøre oss litt klokere på betydningen flytting har for å forklare olje-historiske fenomener – det inkluderer også Norsk Oljemuseums historie. Slik blir oljehistorien tilført eksplisitte mobilitetshistoriske og museumshistoriske komponenter. Det kan gi inspirasjon til å stille nye spørsmål om det mobile og stedbundne knyttet til ulike tema og tidsrammer.

Imens markerer vi i 2024 50 år for ideen om et oljemuseum og 25 år for et museum i et dedikert bygg – 25 års mobilitet etterfulgt av 25 års stedfasthet.

I den grad vi nå står foran begynnelsen på et nytt kapittel i museets historie, vil forhåpentligvis historikere og andre framover diskutere hva overskriften skal være. La oss håpe diskusjonen går friskt – det betyr at museet har engasjert – og forhåpentligvis på en slik måte at det gir viktige bidrag til oljehistoriske og museumshistoriske kontekster langt utenfor museets solide vegger på Kjerfingholmen.

Noter

- 1 Leistikow, Gunnar (1965, 8. november). Den første oljeleter er på plass i Stavanger. Phillips-gruppen tar sikte på å starte boringen i september neste år. *Stavanger Aftenblad*, s. 1 og 6.
- 2 Å bruke begrepet «innvandring» om oljefolk som flyttet til Norge fra utlandet er ikke uproblematisk. Vi velger likevel å bruke begrepet her fordi det også er benyttet i standardverket på innvandringshistorien i Norge, nemlig Brochmann, Grete og Kjeldstadli, Knut (2003). *Norsk innvandringshistorie*, bind 1–3. Pax og Brochmann, Grete og Kjeldstadli, Knut (2008). *A History of Immigration*. Universitetsforlaget.
- 3 Om reaksjonene på ideen om et museum, se for eksempel Hagland, Jan (1974, 5. september). Moderne oljemuseum naturlig i Stavanger. God ide, sier Stavangers ordfører Arne Rettedal. *Stavanger Aftenblad*, s. 1.
- 4 Se Gjerde, Kristin Øye (2007). Norsk Oljemuseum – 25 år! *Norsk Oljemuseums årbok 2006*, s. 13–26.
- 5 Se *Norsk Oljemuseums årbok 2019*, som har flere artikler knyttet til magasinet historie og åpningen. <https://www.norskolje.museum.no/forside/kunnskap/publikasjoner/arbok/norsk-oljemuseums-arbok-2019/>
- 6 Om signalbygg i stein: *Geo365.no*. Naturstein i søyler og signalbygg («guest author»), (2014). «Kvartssittskifer fra Alta og gneis fra Bugøynes, brukt blant annet på oljemuseet i Stavanger, er andre ærverdige representanter for våre eldste natursteiner.» <https://geo365.no/naturstein-i-soyler-og-signalbygg/> Arkitekturanmeldelse av Norsk Oljemuseum: Sørby, Hild (2000). Samtidsarkitektur på sitt beste. *Norsk Oljemuseums årbok 1999*, s. 13–20. <https://www.norskolje.museum.no/forside/kunnskap/publikasjoner/arbok/> Om nyere museumsbygg i Rogaland/Norge: Eriksson, Hege Maria (2004). Museumsarkitektur. En studie av museumsbygg. I: *ABM skrift* nr. 7. <https://www.kulturdirektoratet.no/documents/10157/fd39fb8d-f590-47cf-adc1-2ebb8ab88eae>
- 7 Et eksempel, riktig nok med et regionalt/lokalt tilsnitt, er i: Gjerde, Kristin Øye (2002). *Stavanger er stedet. Oljeby 1972–2002*. Norsk Oljemuseum, blant annet på sidene 20 ff.
- 8 Brochmann og Kjeldstadli (2008). s. 247.
- 9 Gjerde (2002). s. 26 ff.
- 10 Gjerde (2002). s. 28.
- 11 Brochmann og Kjeldstadli (2008). s. 248.
- 12 Gjerde, Kristin Øye (2012). Stavanger blir oljehovedstad. I H. Hamre & K. Helle (Red.), *Oljebyen 1965-2010* (Vol. 4), Wigestrands. s. 92–94.
- 13 Mange av mennene fikk gjennom jobben daglige kulturmøter med sine ofte underordnede norske arbeidere. Dette er tatt opp på bred front i Marie Smith-Solbakkens doktoravhandling *Oljearbeiderkulturen. Historien om cowboyer og rebeller* Nr. 17 i Skriftserien fra Historisk institutt; NTNU 1997.
- 14 Om sosiale aspekter, inkludert «wifescreeing» og PWC, se: Brochmann og Kjeldstadli (2008). s. 248 f. For en mer inngående undersøkelse av PWC, se Grømer, Oda (2018). *Petroleum Wives Club. En studie av utenlandske oljekoners foreningsliv og tilpasning i Stavanger*. Masteroppgave, NTNU.
- 15 Om klassifiseringen, se: Brochmann og Kjeldstadli (2008). s. 299 f(f).
- 16 Tyske ingeniører bidro til rørgater i Tyssedal. Aktuelle firma var blant andre Gustav Kunze og A.G. Ferrum. Se Forrás, Peter og Nynäs, Helena (2019). Kraftverk; arkitektur, funksjon og teknologi. *NVE Rapport* nr. 52/2019. s. 35 og 37. https://nve.brage.unit.no/nve-xmlui/bitstream/handle/11250/2634207/rapport2019_52.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- 17 Seeberg, Marie Louise. (2015). Båtflyktninger fra Vietnam. I: *Norges historie*. Universitetet i Oslo. <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1966-batflyktninger-fra-vietnam.html>
- 18 *SSB: Historisk statistikk* Tabell 3.31 Flyttinger fra og til utlandet, etter land (ssb.no)
- 19 *UDI: Statistikk om Ukrainasituasjonen*. <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/ukraina/> (Per 29.02.2024). Kollektiv beskyttelse er imidlertid ikke det samme som flyktningstatus.
- 20 Brochmann og Kjeldstadli (2008). s. 300.